

Trebiñu konterriko euskal toponimia historikoari ohar linguistikoak

Luis Maria MUJICA

Sarrera

Trebiñukoko Konderrria XIII. mendetik gaur arte Arabaren bihotzean kausitzen den Burgosko probintziaren enklabea da. Egoera administratibo bitxi horrek aspaldiko lur-banaketa feudala islatzen du, modu aski arbitrarioan (ze Trebiñualdeko populazioaren gehiengoak Arabara itzuli nahi luke ofizialki, Konderrriak Gasteiz hiriburuarekiko duen hurbiltasun geografikoa dela medio).

Geografikoki Trebiñuko Konderrria Gasteizko Mendien pean kokatzen da, bera berrogei eta hamar bat herriska –eta bi udalerrik– osatzen dutela. Lurraldea muino apalez eta labore-zabaldiez hornitua aurkitzen da, bere lurretan mahastiak, laboreak, erremolatxa, patatasoroak, lihoa eta abar langarri direla. Ayuda ibaiak zeharkatzen du lurraldea ekialdetik mendebalera, bere urak Zadorra-rekin lotzen dituela, eta, azkenik, Ebrorekin.

Historiagile gehienek nabarmendu dute Trebiñu izenaren iturria latinezko *trifinium* terminoan dagoela (euskaraz, smugarrieta litzatekeena); hain zuzen, hitz horrek aspaldiko hiru euskal tribuen, hots, autrigoi, karistio eta barduloen bilgunea adierazten bide du; beraz, karistiarren mendebaldeko euskal-kiaren berezitasunek (hots, bizkaiera edo Arabako euskara be-reziaren *-barri, uri, solo* moduko isoglosek), eta, bestalde,

barduliarren eremuko *-aritz, aitz, soro* bezalako terminoek (bezeki, Araban Asparrena, Donemiliaga eta Aranaldeko toponimian gauzatuak) egiaztatzen dute.

Konderrian historiaurreko aztarnak garatzen dira, batez ere, eneolitos eta brontzearokoak, eta, orobat, burdinaroko ontzi eta keramika zenbait. Ertaroan, gainera, Albaita eta Lañuko bisigotiar eliza tiplak aipatzekoak dira, harkaitz zulatueta eraikiak kristautze goiztar baten lekuko bezala. Ikusiko dugunez, XI. mendeko Donemiliagako errejan Konderriko herriska gehienen aipuak eskaintzen dira.

Trebiñu herria, zehazki, 1161 urtean eraiki zuen Antso Jakituna nafar erregeak, Konderria Nafarroa eta Gaztela arteko gorabeheren arteko gune bilakatu zela. Alfontso VIII.a gaztelarrak Gasteiz XIII. mendean erasoko zuen, eta Gipuzkoako lurretan ere sartuko zen. Mende horretan eskualdea mende politiko gaztelaua bihurtu zen, Trebiñu hiria gaztelar erregearen mendekoa eginez. 1270 urtean Alfontso X.ak Konderriko bizilagunak "libres y exentos de todo Portazgo" deklaratu zituen. XV. mendean, berriz, Manrique de Lara jauntxoaren mendekoa bilakatu zen, etxe horretako jaunek Trebiñuko Konte titulua bereganatu zutela.

Esan beharrik ez dago, Trebiñualdeko demografia egungoa baino bizkorragoa izan dela aurretiko mendeetan, nahiz bere jaitsiera XVI. menderako jadanik nabarmentzen hasi. Populazioaren makurrera bortitza, hala ere, XX. mendekoa izan da, bertako biztanleriaren hein handi bat Gasteiz hiriburura aldatu delako. Argantzoren eta Trebiñu udalerriak kenduta, konderriko demografia biziki apala da; adibide baterako, berrogehi eta hamar eta piku herrisketan demografia osoa, ia inoiz, ez da 50 bizilagunetara iristen -10-etik beherakoak ere urri ez direla-.

Trebiñualdeko lurretara hurbiltzeak euskara historikoaren hegoaldeko mugetara allegatzea suposatzen du. Hain zuzen, Trebiñuko Konderri gehiena euskararen esparrukoa izan da, historikoki. M. Nieves Sánchez González de Herrero-k bere

tesian (*El habla y la toponimia de Arganzón y el Condado de Treviño* delakoan) euskal errozko hiztegia jaso zuen arretaz. Konderriko ipar-mendebalde, erdialdea eta eki-hegoaldea, bada, aski euskaldunak izan dira bertan (eta, alderantziz, hego-mendebaldean gaztelania elebakarraren presentzia nabaria izan da ertarotik hona). Beraz, Trobiñualdea iparrera eta hegoaldealdera Gasteizaldea, Bernedo eta Lagranaldeko lurrez inguratua kausitzen da, non euskal hizkuntzaren lekuko aberatsak nabariagoak diren. Beherago, Errioxa Garaian (eta oraindik mendebal eta hegoalderago Burgosko Pradoluengo aldeko lurretan) *euskal* toponimiaren aztarnak nabariak dira. Trobiñualdeko egoera linguistikoa (euskara eta gaztelaniaren elabitasun zahar baten ildotik) aipaturiko gune geografikoetan egia izan da. Guk hemen biltzen dugun toponimia historiko-dokumentalean egitate horren lekuko aberatsak daude. Seguraski, Trobiñualdean gaztelaniaren eskutik euskararen ordezkatzeko-prozesua XVI. mendearen azkenaldean etorri zen, gehienbat. Argantzón aldea, eta hego-mendebalde gehiena, aldiz, mintzaira erromanikoa –edo gaztelaniaren– eremu izan zen, euskal toponimiaren garapena aski murrizta dela bertan; hain zuzen, gaztelaniar toponimia erabat nagusi da Villanueva de Tobera, Pangua, Argantzón, Muergas, Añastro eta Ozana bezalako herri-gunetan. Trobiñualde gehienez, bada, ertaroan elebitasuneko egoera berezia emanen zen, euskal mintzairaren desagertzea etengabe zetorrela. Beraz, konderriko mintzairako *amarreko*, *zil*, *aran*, *abillurri*, *biskar*, *azkarro kardugera*, *garabasta*, *txintxorra*, *otaka*, *laia*, *perrotxiko*, *zapaka*, *suguanbila*, *zara*, *tegi*, *zarrapo* moduko euskal hondarrak gorde ditu gaur arte. Zorionez, toponimiak, hitz solteek baino errazago, egin dio aurre desagertzeari; horregatik, bada, bertako *euskal* toponimiaren jasotzearen beharra eta garrantzia. Berdin gertatu da aintzinako Euskal Herriaren beste lurralde erdaldunduetan ere (kasu, Bizkaiko Enkarterrian, Nafarroako erdialdean, Burgosko Belorado eta Pradoluengoko eskualdean, Errioxa Garaian, Aragoiko Pirinioetan, eta abar).

Bestalde, Trebiñualdeko gaztelaniaren azterketarako kontu izatekoak dira Aragoi, Errioxa eta Burgosaldeko mintzaira erromanikoen aportazioak. Bai fonetikan, eta bai hiztegian, euskararen zerikusiak interesgarri eta esanguratsuak dira gaztelaniarentzat.

Euskal toponimoen gun e aberatsena konderrian iparraldekoa da (hots, Saseta, Otxate, Agilu, Axarte, Uzkie, Imiruri aldekoa), eta, ondoren, erditik ekialdera doan tartekoa (hau da, Arrieta, Argote, Albaita, Obekuri, Baxauri delakoena). XVIII. menderako ez zen bide geratzen, jada, konderrian euskara mintzatzen zuen herririk. Kontuan izatekoak dira, gainera, toponimiako kasu hibridoak (*Turriberde, Montuegi, Monterena, Mendiparredo, Villabidi* –eta *Vallaran, Peñas de Aspia* (*Aspea) tautologikoak–). Formula horiek euskara-gaztelaniaren prozesu ordezkatzailearen adierazpen argi dira, hots, eskualdeko geruza askotako zalantza linguistikoen fenomeno bitxi.

Hiztegia

Trebiñualdeko euskal onomastika –egun euskara itzalirik dagoen esparrukoa izaki– metatesi, hitz nahasi, artikulatu erromanikoen deglutizio (edo eta bere interpretazio okerre) ukitua dago maiz. Taulogikak eta etimologia herrikoikiak dira harrigarrien aipaturiko aldaketetan. Trebiñualdeko mintzairako euskal erroa duten hurrengo terminoak gogoan izatekoak dira: *aspil*, *azkarro* (arce), *abillurri*, *barda*, *otaka*, *kurrubeta*, *garabasta* (estopa), *gallur* (viga cimera), *perretxiko* (seta), *laia*, *tegi* “pocilga”, *sagundila* (lagartija), *sirimiri*, *zara* (tira de roble..., astilla de avellano...), *lantegi*, *zapaka* “pantanosidad”, *zarrapo* (sapo), *zarbo*. Cfr. M. Nieves Sánchez, op.c.135-147, J. A. G. Salazar, “Vida de relación y toponimia” (Obekuri eta Baxauri aldean), Euskal Folklore (1971-72), 9 ss.

Hona fenomeno zenbait:

a) Toponimo hibridoak

*Montegi, Montuegi,**Morabidi,**Remelaran**Ribazal**Sotolandia**Somendi (*Bajo el monte),**Subarraran**Turrierde**Loyoaran (El Hoyo Arana)*

Etimologia izunak eta herrikoiak:

*Agustina > Buztina (arcilla)**Kanpanaldea > Kapanaldea**Isabel > Usabel (sabel, anatomiatik jasoriko osagaia dela)**Espia > Aspia (Azpia).*

b) Artikulu erromanikoaren eragina (*Larre, laku, larrin, landa* eta beste terminoetan), lehen silaba artikulu eromanikotzak hartua dela, batzuetan:

*(La) Rebalza > Larrebalza.**La Rei > Larrein (La Herrén gaztelaniarra ez bada).**La Rinbe > (*Larrinbe).**La Rinbia > Larrinbea (Lañu).**(La) Kuzubia > Lakuzubia.**La Rinza > Larrinza, La Andabia > Landabia.**Komendi > Lakumende (*Lakumendi).**La Andaluzia > Landaluzia.**El Andarazo > Landarazo**La Angurria > Langurria (*Lango-
rria)*

c) Tautologia zenbait euskal hizkuntzaren ulermena itzaltean, haren truke mintzaira ordezkatzaillearen ordainak alboematen direla:

*Fuente Turraldia (Paritza).**Puente Arzubia.**Camino Salbide (Fuidio)**Rein de la Era (Saseta).**Vallarana (San Martin Galvarin-
goa)**Peñas de Aspia (*Aspea) (Sa-
miano)**Balza, la Negra, (Arana)**Aranbalza, Valle Negro**Zubigote, La Puentecilla (Grandi-
val, Ozana).**Karobia, La Calera (Albaita)**Frankubidia, Camino Franco.**Aletxandi (Axarte), El Roblón
(Uzkio)**Arzuria (Baxauri), Peña blanca.*

d) Metatesiak. Hauek hizkuntz-ordezkatzearen fenomeno dira, fonema bat edo bi lekuz aldatuz, batez ere, dardarkaria-ren kasuan agitzen direla. Bere adierazpide dira hurrengoak: *Sargamin* (Sagarmin), *Agalatia* (Alagatia), *Sarregaldia* (Sagarraldia), *Urgrazia* (Urgazia), *Maramurrio* (Marramurrio), *Alranza* (Ar-lanza), *Lezagarbe* (Legarzabe), *Isnuza* (Isunza), *Vitordobe* (Vitorbide?).

Morfologia

Lehen artikulua erromanikoaren sasi-interpretapena atze-man badugu, hemen bere deglutizioa nabarmen egiten da euskal erroa duen toponimo berezitan. Tipologia horretakoak dira hurrengoak:

El Mendil, Mendiél

Lasao (*La Asua).

Lespia (*La Azpia)

A preposizio erromanikoaren isla hurrengoan:

Euskal artikulua ondorengo toki-zenetan:

Alindaurra > *A Lindaurra, Alindorra*.

Frankubidia, Frankoidia

Euskal noranzko *-ra* deklinati-boaren presentzia ondorengo bi kasuetan:

Larrinbia

Garzabala

Askarzalabide (*Askararabide)

Iturraldia

Vitorialabide (Axarte) (*Vitoriara-bide)

Solandia

Inikoturria.

Fonetika

Trebiñu Konderriko euskal toponimiaren hein handi batek gaztelaniaren ukitu fonetikoak jasan ditu. Eta, orobat, bi hizkuntzen elkar eragina islatzen da, modu bitxian, bokalismoa eta kontsonantismoaren gorabeheretan.

Bokalismoa la) Lehen bokalak

U < *o* irekiera nabaria da latinetik gaztelaniara igarotako termino anitzetan (adibidez, *lupus* < *lobo*, *mundus* < *mun**do*, *subtus* < *soto* kasuetan). Bere eragina islagarri da, orobat, euskal erroa duen tokizenetan.

Urisolo < *Orisol* (Fuidio)

Urkiza < *Orkiza* (Lañu)

Urraga < *Orraga* (Doroñu, Goler-
nio)

Uribia < *Oribia* (Imiruri)

Uribusti < *Origusti*

Urtabaso < *Ortabaso* (Agilu)

Urarka < *Orarka*

Urratxita (*Urretxaeta) < *Orratxi*-
ta

Urrundia < *Orrundia*

O < *u* aldaera hurrengoetan,
maiz, asimilazio bokalikoak
bultzatuta.

Oruña < *Uruña*

Ortondo < *Urtundo*

Ortueta < *Urtueta*

Olate < *Ulate*

Okarana < *Ukarana*.

Lehen bokala galdua ageri da beste batzuetan, eta, batez ere, dardarkariaren aurretiko protetika.

lb) Barruko bokalak

Gaztelaniar azentuak ere ukitzen ditu euskal tokizenak dikzio barruko atonek *o* / *u* zalantza azaltzen dutela:

Argomana / *Argumana* (San Vi-
centejo)

Mendigoria / *Mendigurria* (Sase-
ta)

Bosturia / *Busturia*

*Bizkár*ola / *Bizkar*ula (**Bizkar*rola)
(Sanmartintzar)

Bestalde, euskal kontsonatismoaren soltasuna dela kausa, *kr*, *br*, *tr* gisako talde kontsonantikoak anaptixiaren bidez ekiditzeko joera ageri da zenbait toponimotan. Tipologia horretakoak dira hurrengoak:

Krasta (lat. *crasta*) / *Karasta*
(Doroñu)

Korozia / *Krozia* (Kruzia) (Albaita)

Gurruskarrate / (**Kruz*karrate)
(Sanmartintzar).

Bokal aurretonikoak eta atzetonikoak ere eror daitezke:

Areguro / *Arguro* (Agilu)

Maraloste / *Marloste* (Arrieta)

Olabide / Olbide (Zurbitu)*Basiturri / Basturri* (Albaita)*Suarrate / Suarte***Ic) Azken bokalak**

Azken posizioko *i* bokalak e irekiera pairatzen du, maiz, goiko *u* < *o* kasuan bezala. Irekiera horretan gaztelaniar mintzairaren ohiturak atzematen dira, latineko *u* / *i* laburren irekiera jasaten duela hitzak lat. *lupus* < *lobo*, *vicem* < *pez* kasuetan bezala (halabaina, *lupu* eta *bike* emaitzetan euskarak latindar bokalismoa hurbilagotik jarraitzen du) Cfr. LEEE, 32 ond. Aipaturiko aldaketa atzematen da ondorengoetan:

Armotxi / Armotxe (*Ormatxi* > *Ormagutxi?*) (Fuldio)*Aranbide / Aranbidi* (Arana)*Aranguti / Arangute* (Bustu)*Butisarri / Butisarre* (Caricedo)*Faido / Faidu**Solatxi / Solatxe* (Armentia, Pedruzo)*Lañu / Laño**Sugartxi / Sugartxe* (San Martin Galvaringo)*Sarasu / Saraso**Franco / Franku**Larratxi / Larratxe* (*Larregutxi?*) (Aglu)*Kutxo / Kutxu**Busto / Bustu*

Kasu berezitan azken bokala eror daiteke (*Sant Vicent* (1257 urtea), *Chochat* (Otxate) 1257 urtea), *Fachart* (Hassarte, 1025 urtea), *Argot* (Argote, 1025 urtea) kasuen modura.

Bestalde, amaieran *u* arkaikoa ireki daiteke o bokalean *Tximizu* (*Tximiju*) < *Tximiso* / *Tximijo* (Añastro) kasuen arabera. Hemen ugaltasunezko -zu atzizkian irekiera bokalikoa.

Orobat, gaztelaniar fonetikaren ondorio dira diptogazio sekundarioak, *o* < *ua* gisakoak (*Gortabe* < *Guartabe* (Arrieta, 1693 urtea), *Intxorta* < *Intxuerta* -Trebiñu-). Alderantziz, monoptongazioa agitzen da *au* diptongoa *o* bokalera murriztean (*Alindaurra* (*A Lindaurra) < *Alindorra*, *Zubiauurre* < *Zubiorri* (San Martin Galvaringo) kasuetan).

Bestalde, hiatoak alboratzen dira herri-mailan, bai euskaraz, bai gaztelaniaz; hori dela eta, *aa*, *ea* / *oa* moduko hiatoak *ia* / *ua* diptongodun bilaka daitezke.

<i>Goikoa</i> / <i>Goikua</i> (Ozilla)	<i>Karearan</i> / <i>Kariaran</i> (Fuldio)
<i>Joaran</i> / <i>Juaran</i> (Armentia)	<i>Iturraldea</i> / <i>Iturraldia</i> (Turraldia)
<i>Nekoaran</i> / <i>Nekuaran</i> (Uzkio)	(Paritza)
<i>Solearan</i> / <i>Soliaran</i> (Sanmartintzar)	

Azkenik, kontuan izatekoak dira asimilazioak. Hain zuzen, asimilazio goranzkoak edo beherankoak daude ondorengotan:

<i>Bostibuste</i> / <i>Bustibuste</i>	<i>Olarrate</i> / <i>Olorrate</i> (La Arrote)
<i>Parragorri</i> / <i>Parragarri</i>	(Ozana)
<i>Zerrotorun</i> / <i>Zerroturun</i> (Marauri)	<i>Resaldai</i> / <i>Razaldai</i>
<i>Kostuia</i> / <i>Kustuia</i> (Araiko)	<i>Sekilza</i> / <i>Sikilza</i> (Imiruri)
<i>Toberana</i> / <i>Tobarana</i>	<i>Sotolandia</i> / <i>Sotalandia</i> (Torre)

II) Kontsonantismoa

IIa) Lehen kontsonanteak

Lehen herskarien ozendura ematen da latindar mailegu antizetan. Beraz, *gurutze* lat. *crucem*-etik, *gorta* lat. *cohortem*-etik, *gardu* lat. *carduum* delakotik. Horregatik *Gortabe* (Arrieta), *Goba* (lat. *covam*) (Lañu), *Gobate* (Doroñu), *Gruzabal* (Kruzabal) eta *Garanzuieta* / *Karanzuieta* (Saseta), *Parrabia* / *Barrabia*, *Picoralde* / *Bikoralde* (Baxauri) alternantziak.

Beste batzuetan, ohikoa denez, lehen kontsonantearen erorketa sor daiteke (*Gobela* / *Obela*, *Buraletxe* / *Uraletxe* tokizenetan bezala).

Ezpainkarien eta sudurkarien sailean, euskaraz zalantza asko du, eta fenomeno hori nabarmen da Trebiñualdeko toponimian ere, bereziki, *M* / *B*, *M* / *N*, *G* / *B*, *B* / *G* kontsonanteetan.

B < *G* eta *G* < *B* aldaerak:

Bizkarra / Gizkarra (Argote)   *Burzabala / Gurzabala* (Billa Tobera)
Buraletxe / Guraletxe (Saratsu)   *Bustin / Gustin* (Austin) Saseta)

Eta alderantziz:

Gortabe / Bortabe (Arrieta)   *Mikolanda / Nikolanda* (Axarte)
 M / N alternantzia: *Marubidea / Narubidea* (Lañu)
Mogape / Nogape (Agilu)   *Marikokua / Narikokua* (Lañu).

Maizago, ordea, M / B alternantzia:

Marinaza / Barinaza (Albalta)   *Mendioste / Bendinoste* (Baxauri)
Madureta / Baduleta (Ozilla)   *Marumendi / Barumendi* (Ozana)
Marrangoitia / Barrangoitia (Pedruzo)   *Murieta / Burieta* (Ozana)
Muriaran / Buriaran (Argote)   *Moronda (Maranda) / Baranda* (Bustu).

P / B alternantzia:

Pedruzo / Betruz (1025 urtean)   *Pariza / Barizaha* (1025 urtan)

Euskal ohitura fonetikoetan agitzen denez, *f* biezpainkariaren kasuan, toponimia nagusian, bereziki, *F* < *P* aldaketak gertatzen dira -ala zero errealizazioak-. Honela, *Ozilla faux / *faucillam*-en ondorio erromaniko batetik. *F* < *P* *Fuidio / Puidio* 1025 urtean, *Franco / Prango* 1025 urtean (eta, erorita, *Fuscianus* < *Uzkiano / Uzkio*, *Fozana* < *Ozana*). *Faido* kasuan, aldiz, gorde egiten da (lat. *fagetum*).

IIb) Bokalarteko kontsonanteak

L / LI alternantzia. LI bustidura hegoaldean mintzaira erromantzeatu baten ukituan luzaroan egoniko euskal hizkuntzaren fenomeno da, *zabala zaballa*, *ola / olla* kasuen modura (nahiz, batzuetan, modu geminatuan ahozkatu). Cfr. L. *Michelena*, Apell. Vascos, 162. Tipologia hori islatzen da *Olabarri / Ollabarri* (Imiruri), *Remelaran / Remellaran* kasuetan (azken hau **Herramelaran* batetik, *Herramelluri* izen bereziaren ildo jarraituz).

R < L دیسیملازیوا (بیزیآوا دلا بokalartekoa ez den posizioan): *Armora* < *Almora*, *Arkorta* < *Alkorta*, *Armaya* < *Almaia*, *Ormatxa* < *Olmatxa*, *Artegi* < *Altegi*, *Sagarzarra < *Sagalzarra*.
Hona bokalarteko dardarkarien دیسیملازیواک:

<i>Abarduri</i> / <i>Abarduli</i>	<i>Badureta</i> / <i>Baduleta</i> (Ozilla)
<i>Aretxandi</i> / <i>Aletxandi</i> (Axarte)	<i>Turburo</i> / <i>Turbulo</i> (Saratsu).
<i>Marutarana</i> / <i>Malutarana</i> (Saseta)	

D < R (eta B < R) فونemen زالانتزاک:

<i>Udabra</i> / <i>Urabra</i> (Agilu)	<i>Bidigutxi</i> / <i>Birigutxi</i> (Agilu, Saratsu)
<i>Santa Leokadia</i> / <i>Santorkaria</i> (Lañu)	<i>Zorzaido</i> / <i>Zorzairo</i> (Villanueva de Oca)
<i>Zumabia</i> / <i>Zumaria</i> (Doroñu)	
<i>Zubiaga</i> / <i>Zuriaga</i> (Doroñu).	
<i>Anturbidi</i> / <i>Anturbiri</i> (Pedruzo)	<i>Zudiaga</i> / <i>Zuriaga</i> (*Zubiaga)

B / Ğ eta Ğ / B nahasketak, orobat, bokalartean (*gutxi* / *butxi* eta bereziki - *guen* / *buen* (*Buenetxea*) delakoetan):

<i>Mendigutxi</i> / <i>Mendibutxi</i> (Imiruri, Otxate)	<i>Basagutxi</i> / <i>Basabutxi</i>
<i>Bidigutxi</i> / <i>Biributxi</i> (Saratsu)	<i>Sarragutxi</i> / <i>Sarrabutxi</i> (Argote)
<i>Sarruguen</i> / <i>Sarruben</i> (*Sarrubuen) (Albaita)	<i>Oribusti</i> / <i>Origusti</i> (Agilu)
	<i>Putxoba</i> / <i>Putxuga</i> (Ladrera).

Herskari ahoskabeak daude bokalartean. Mailegu latinoetan lat. *rotam* < errota, *spatham* < espata, < *lupus* lupubelar. Cfr. LEEE, 98 ond. Gaztelaniaz, aldiz, herskari ozenak ematen dira hitz beraletan (*rueda*, *espada*, *lobo*).

<i>Moskatorbide</i> (Moscador)	<i>Kapanaldea</i> (Cabaña) (lat. <i>capanam</i>)
<i>Kokulua</i> (Cogolla)	
<i>Ripandi</i> (lat. <i>ripam</i>)	

Ohikoa da bokalarteko herskariak (*g*, *b* kasuak) itzaltzea (*tegi* < *tei*, *Etxaberi* < *Etxarri*, *Etxabarren* < *Etxarren*, *Arribillaga* < *Arrillaga* delakoen modura). Trebiñualdeko toponimian, bestalde, *Sansogarai* > *Sansorai* (Fuidio), *Zubia* < *Zuya* (Villa Tobera), *Osagabia* < *Osabia* (Doroñu).

Talde kontsonantikoak

Euskarak, ahalik eta gehien saihesten ditu talde kontsonantiko konplexuegiak, $mn < n$, $ld < d$, $bb < p$ (lat. *sabbatum* < *zapatu*) moldeko soilketak eskainiz. Kontsonante-pilaketak anulatzeko, gainera, anaptixiak datoz maiz. Bestalde, mintzaira erromanikoen eraginez gordetzen da *mb* taldea (*ganbara*, lat. *cammarum*), *ganbelu*, *ganbela* mallebu latin-erromanikoetan). *Mb* taldea, orobat, sekundarioa da *Loma*-ren ordezkoa den *Lomba* kasuan. *Santa Kolomba* hagianimoan, aldiz, *Koloma* da formula murriztua. Bestalde, $rd < rg$ prozedura *Ardanzuri* / *Arganzuri* (Pedruzo) delakoan.

Oraindik, *Fr* (*Frango* / *Franku*), *Nt* / *Nd* (*Antoñana*, *Andoñana*) taldeak ematen dira.

IIc) Azken kontsonanteak

N sudurkaria maiz galtzen da azken posizioan:

Barraran / *Barrara* (Moskator)

Eskibil / *Eskibi* (baldin *Eskibide* /

Mendiguren / *Mendiguri* (Agilu,
Fuidio),

Eskibidi ez bada) (Saratsu),

(*La*) *Rein* / (*La*) *Rei* (Golernio).

Basaul / *Basau* (Arana), *Basao*
(Moskator).

L albokaria, orobat, eror daiteke
noiz edo noiz:

Toponimoen sailkapena

Sail bakotzari bere garantzia dagokio; horregatik, Trebiñu konderriko euskal jatorrizko toponimoen alde nabar batzuk argitan jartzen ditugu, elementu etimologikoak eta fonetikoak tartekatuz. Semantikaren esparruan adierazpen bereizgarriak seinalatuko ditugu.

1.- Lurrari atxikitako berezitasunak

a) Lurraren hanturak eta gainaldeak

Bizkarra "loma", "espalda de monte". Garadura adierazten dute, era berean, *Lomba*, *Lombas* dalakoek. *Bizkai* toponimoa

ematen da, bestalde, Argantzón eta Villanueva de la Oca aldean (eta Nafarroan *La Vizcaya* eskualdea, Aibar aldean) da. Moraza herrian *Bizkalzai* tokizena kausitzen da. Bada, gainera, Biskarrola < *Bizkárrola* delako azentu esdruxolaz gaztelaniaz. -*Ola* atzizkiak "tokia" adierazten du, bere aldetik, eta, konposakerazko zatiki bezala "sel", "cabaña", "ferrería", eta abar. Gainera, badira *Bizkarana* "valle de la loma", *Bizkargana* "alto de la loma" gisakoak.

2) *Garai* "alto", "altozano". *Garaia* Armentian, Azkartzan, Bustun eta bestetan. *Garaioste* Moskatore-n -oste "tras, parte de atrás" osagai latinoaz. *Garamuñon* kasuan, berriz, bigarren elementua *muino* "colina" izan daiteke. Ziurragoa osagaien aldetik *Garape* (*gara* "elevación" eta *pe* "cabe, bajo" elementuetatik). *Be* / *pe* "bajo", "cabe" antonimoak, berriz, *Murube*, *Murupe*, *Mudube* (*r* < *d* aldaeraz) formulak ditu.

3) *Armora*. *Zorrotza*. *Armora*-k lehen osagaien *arr(i)*- "piedra" du, eta ondoren -*mora* / *morea* osagaia (azken hau *morena* mailebuti datorrela). *Arnotxe*, *Almotxe*, *Ernotxi* ildo berekoak izan daitezke.

Ertaroan *Morondo*, *Moronda* (*Mora ondo*a 1248 urtean) erro beretik, batzuetan, *more(a)* < *mur* bilaka daitekeela ixtura bokalikoaz. *Armurea* Ataun-en (Gipuzk.). Cfr. *P. Oroz Arizcuren*, BAP XXVI (1970) 411-413), *L. Mitxelena* FLV (1969) 25, ss. Trebiñualdean *Marcuero*, *Marcueros* (Moraza, Saratsu) iturri erromaniko batetik. Lp Gereñu-rentzat *almora* "majano, montón de piedras sueltas" da.

Zorrotza "agudo" elementua dago, bestalde, *Zorrotzia* -Panguako lekuizenean-, bestetako *Zorrotza*, *Mendizorrotza* (eta *Monteagudo*, *Montagud* erromanikoen) segidatik.

4) *Mendi*. Hedadura handia du Trebiñualdeko toponimian, batzuetan, gaztelaniako *monte*-k *Montaspia* bezalako hibridoak sortzen dituela. Nahasketa bera *Monterana*, *Montaran* (Añastro) kasuetan.

Alpatzekoak dira, orobat, *Mendiguren* (*Mendiguri* > *Mendigurin*), *Mendigurenoste*, *Mendigurria* (*Mendigorria), *Mendiloste* (*Mendibil-oste) "tras el monte redondo", *Mendoste*, *Orramendi*, *Somendi* (hemen ere hibridoa, lehen elementua so- "deba-jo de" erromanikoa dela), *Talamendi*, *Zalmendi* (ausaz, *Zaldimendi), *Lakumende* "monte de la laguna" (azken bokalaren asimilazio beheranzkoaz). Orobat, nabarmen da *-mendi* *Burumendi*, *Marumendi* "monte de moros", *Armendil*, *Armendila*, *Aramendi*, *Kukumendi* delakoetan.

5) Ate "entrada (puerta)", "paso de monte", "garganta o estrechadura de un valle, desfiladero" (Iribarren); *-ate-k*, bada, *mendi* edo beste leku estu baten sarbidea adierazten du. Hori islatzen dute hurrengo toponimoek: *Atazabal* (despopulatua), *Narate* (Mesantza), *Uriatxate* (Agilu, Marauri), *Loiate* (Meana), *Olarte* (Ozana), *Otxate*. Kontuan izatekoa da *-arrate* kasuan *-arri* "piedra" elementua, batzuetan, "puerta rústica de campo...", "seto" ere adieraz dezakeela.

6) *Sabel*, *obi*, *arru*. *Sabel* "seno", "cavidad (de terreno)" da *Mutusabela* (1666 urtekoa), *Usabel* (Ozilla) delakoan antzera. Lat. *caveam* du iturritzat *-gabi* terminoak *-Osagabia*, *Osegabia*, *Sagabia-* (nahiz *Usabiaga* kasu batzuetan *usa* "terreno comunal" ere izan daitekeen). Orobat, *Aranobi* (Marauri), *Estobiza* (Marauri). *Arru* / *arro* "barranco", antza, *Arroko* (Azkartza), *Arrua* (Saseta), *Arrutxi* (Arrieta), *Arronarte*, *Rutiaran* (*Arrutiaran) delakoetan.

7) *Goba*. *Lezea*. Bi terminoek "cueva", "sima", "abismo" adierazten dute. Jatorrian *goba* hitza latin-erromanikoa da lat. *covam*-etik lehen kontsonantearen ozenduraz; *leze*, berriz, euskalduna da, maiz, txistukari aurretiko diptongazio sekundarioaz (hots, *leize* formulaz). Lehenengoaren ildotik *Gobe* (Dorónu) eta *Gobe*a (Fuidio), eta bigarrenetik *La Leza* (Paritza), *Leziaga* / *Laziaga* (Caricedo) -azken hau asimilazio goranzkoaz-.

8) *Atxa*. *Arria*. *Atxa* "roca", "peña" mendebaldekoa da txitxeakatzear eta monoptongazioaz. *Aitz-* ekialdeko formula, berriz, *Aispe* (Ozana), *La Aispe*, *La Ispe* (diptongoaren murriz-

ketaz) kasuetan agitzen da. *El Espia*, *Lespia* kasuak, berriz, *La Aizpea* baten trakesturak dira. Atx mendebalekotik *Atxondo* (Saseta), *Atxoste* (Dodoniz), *Atxiturri*, *Latxiturri* (* La Atxiturri) (Golernio), *Latxuri* (Sanmartintzar). Osagai bera *Aspidia* (Masantza), *Aspiarte* (Argote), *Axarte / Ajarte* (herria) kasuetan. Arri- "piedra" osagaia dago *Arpidia*, *Arlusa* (*Aloza), *Armendil*, *Arralde* (Arrieta, Doroñu, Marauri), *Arraturi*, *Arriaran*, *Arzuria* "piedra, peña blanca" (Baxauri) (*Urzuria* asimilazio bokaliko goranzkoaz), *Arza* (Marauri), *Arzibide*, *Arrieta* (herria), *Almora* kasuetan. *Armentia* (herria) delakoan, aldiz, probableago da lat. *armentum* -beste *Armendariz*, *Armentegi*, *Armentero* (Gaztelan), *Armenteiro* (Galizia) delakoen ildotik-.

9) *Aran*. *Aran* "valle", dudarik gabe, euskal toponimoetan osagai sarrienetakoa da. Bere alboan *valle / val* elementuaz sorturikoak ere joriak dira. Batzuetan, tautologia ematen da *Vallarana* tokizenean bezala. Orobat, hitz nahasiak dira *Valde-rrutia* (Azkartza, Uzkiario), *Valdealguerra* (ausaz, euskal agerrenen ildokoa), *Valdebelarra* (Baxauri), *Valdegorta* (Marauri), *Aramayor* (*Bustu*) kasuak.

Aran-en presentzia nabaria da -*bide* (*bidi*, *bede*) osagaiari lotutakoetan. Orobat, *gatxa*, *txipi*, *guti* (*gutxi*, *butxi*) izenondoel atxikia agertzen da, maiz, -*aran* delakoa. Gainera, *Arantzanzarte*, *Nanzarte*, *Aramakotxa* (*Aranbakotxa) "valle único", *Aramendi*, *Aranbe*, *Aranobi* "cavidad del valle", *Barraran* (Moskator), *Berrokaran* (seguraski, berro "jaro," "lugar húmedo," "seto", "zarza" polisemikotik). *Iturri* osagaia *Iturran*, *Turran* delakoetan. Eta, oraindik, *Perraran* (*herrán* gaztelaniarraren jatorritik, iturrian lat. *farraginem* dagoela), *Parraran*, *Lonbieran*. *Larrikoarean* (*La Recuaran*, *La Rikuaran*, lehen osagaia *larreko-bide dela), *Justaran*, *Lejaran* *(*E*)*lejaran* "valle de la iglesia"-ren sinkopa), *Palaziaran*, *Remelaran* (*Herramel* antroponimoaren segidatik, antza, *Herramalluri* bezala), *Riparan* "valle del paraje costanero", *Solaran*, *Zurbaran*, *Villaran* "valle del la villa", *Sarrikoaran* "valle de la espesura", eta abar.

10) *Ibarra*. *Ripa* (*Erripa*). *Landa*. Kontzeptu hauetan lur-gunea, eta lur-geruzaren depresioa –ala garaidura– adierazten da. Gaztelaniar *Campete*, *Campillos*, *Campera* delakoek euskararen eremuan *landa* “pradera” (Baraibar), “campo o pieza de terreno” dute ordain; *landa* hitza, berriz, ezaguna da beste hizkuntzetan ere (*hots*, *Ireland*, *Nederland*, *Ingland* ezagunetan).

Tipologia horretakoak dira *Barrikolanda* (Ozana), *Restikulanda* (Saseta), *Mikolanda* (agian, *Bekolanda / *Mekolanda batetik), *Landaurrea*, *Landaluz* (Samiano, Torre), (*El*) *Andaluz Landaluz*-en trakestura), *Landaluzia* (Andaluzia), *Landabia*, *Landa-barre* (*Landabarri*-ren aldaera azken bokalaren irekiera berantaz) (Ozilla), *La Landa* (Arana). *Langorri*, *Langurria* delakoetan, aldiz lehen elementua *lan*- “cultivo (trabajo)” da, normalki. *Ibarra* “vega” presente dago, bestalde, *Ibarrate* (Ogeta), *Ibarra* (Grandival, Argote, Franku) tokizenetan. *Barrikolanda* izan daiteke *(*l*)*barrekolanda* baten sinkopa, eta, orobat, *Barrondo* (*l*)*lbarrondo*-rena (Ozilla).

Ripa latinismoak (*ripam*) “paraje costanero, terreno en declive” espresatzen du, gehienetan, dardarkari aurretiko protetikarik gabe *Riparan* (Caricedo), *Ripandi* (Grandival), *Ripela* (Dordoniz), *Zagarripa*, *Ripoitia* (*Ripa goitia) kasuen modura. *Cuesta Repoita* (Arana) gaztelaniarra hemengoaren erreferentzian ematen da.

Las Arras (Arrieta) (*Iribarren*-ek *arras* “planicies sin vegetación de las crestas del Pirineo” bezala) dakarrena da. *Arrasko* baliteke *larratz* “terreno baldío” terminoaren hondarra izatea –lehen silaba berriro, artikulatu erromanikotzat sasi-interpretatuta (*La Arras > *Larratz*).

Koloreak agertzen dira lurraren deskribapenetan (*zuria*, *baltza*, *gorria*). *Gorri*- “rojo, colorado” osagaia du *Ligorria* (*Lugurria*) tokizena. Ildo berekoak dira *Gorritoste* (Agilu), *Gorritxoste* (antza, -txo eta -oste elementuez), *Guarizpe* (agian, *Gorriaispe batetik) (Zurbitu). *Zuria* “blanco” *Atxuri* kasuan dago, eta *baltza* “negro, oscuro” *Rebalza*, *La Rebalza* (*Larre-*

baltza "dehesa negra", *Rabalza* (*Larrabalza) delakoetan. Gaztelaniaren eraginak hemen *larre* terminoaren lehen elementua artikulatu erromanikotzat hartu du. Bada, orobat, *Baltxu* Caricedo-n azken silaban *-zu* ugaltasunezko atzizki bustia dela –(baldin *Zabalzu baten hondarra ez bada)–.

14) *Guti / gutxi. Handi. Txipi. Zabal. Luze.* Kontzeptu guztiok lurraren eitearekin zerikusia dute. "Menor" ideia esprezatzeko Araban *gutia* (*gutxia / butxia*) elementua erabiltzen da. Tipologia horretakoak dira *Aranguti* (Armentia, Bustu), *Arangute* (azken bokalaren irekieraz), *Mendibutxi*, *Mendibutxe*. *Txipi / txiki* "pequeño", berriz, *Arantipi* (Obekuri), *Arantxipi* (Obekuri), *Txikita* kasuetan. Bere antonimoa *handi* "grande" da, *Ripandi* (eta *Ripondi*, *Ripendi* trakesturaz) ematen dena. *Zabal* "ancho, extenso" delakoak hedapen gehiago du, *Zabalaguerra* (Albaita, Lañu), *Zaballegi*, *Zabala* (Arana, Argote, Caricedo), *Zabaleria* (Zaballaria) (San Vicentejo) kasuen modura. *Luze* "largo" nabaria da *Mendiluz*, *Landaluz*, *Landaluzia* (Andaluzia trakesturaz) tokizenetan.

II.- Lur-azalaren beste toki-zehaztapenak

Sail honetan tokiaren beste zehaztapen topografiko zehatzak –kokagune fisikoarekin zerikusia dutenak– sartzen ditugu, hau da, *aurre* "delante", *oste* "tras, detrás", *arte* "entre", *goi*, *goiti*, *gain*, *gan* "alto, encima", *be*, *pe*, *azpi* "cabe, debajo", *-alde* "al lado", *ondo* "junto, cerca" bezalakoak.

Alde kontzeptua lehen elementu bezala ematen da *aldai* kasuan (*alde-* gehi *-ai* "repecho, cuesta" elementuetatik); bigarren osagai modura ageri da bestetan, *Basalde* (Dordorniz)", *Basaldia* (Kutxu), *Sagarraldia* "paraje de manzanas", *Presaldia*, *Mezalde* (Mezanzalde?), *Gindalde* "paraje de guindos", *Elejaldia* "paraje de la iglesia", *Kapanalde* "paraje de la cabaña", *Urialde*, *Sarraldia*, *Rekalde*, *Iturralde*, eta abarretan. –*Ondo* "lado, junto a" dugu osagai *Allondo* (Burgeta), *Basondo*, *Ba-*

rondo ((l)barrondo ?), Morondo / *Morondoa, Atxondos (Saseta) "junto a las peñas" tokizenetan.

Arte "entre", "espacio intermedio", noiz-noiz, aurrezarria ager daiteke (ertaroko Artekale kasu ezagunean bezala), baina bigarren posizioa da ohikoena berea, *Supitarte* (Fuidio) "entre puentes", *Larrarte* "entre dehesas", *Mendarte* (Ozilla, Villanueva de Oca), *Buriarte*, *Arananzarte*, *Atxarte* (*Ajarte*) "entre peñas", *Sarrarte* (Imiruri, Otxate), *Basarte* (Ozana, Trebiñu) delakoen erara. Formula arkaikoetan *aurte* diptongoduna ematen da *Rekaurte* deiturak islatzen duenez. Cfr. L. Michelena, Apellidos vascos, 58.

Aurre "delante" atzezarria agitzen da *Zubiaurre*, *Lindauarra* (*Alindorra, azken bokalaren apofoniaz), *Kruziaurro* (**Kruziaurre?*) kasuetan. Oste antonimo latinoan, berriz, sarriagotan ematen da: *Arrioste* (San Vicentejo), *Torrigoista*, *Turrustia* (Obekuri), *Mendioloste*, *Mendoste* (Saratsu), *Lejoste* (**(E)lejoste* "tras la iglesia"), *Garaioeste*, *Armostia*, *Atxoste* (Dordoniz) "tras la peña", *Lintoste* (Ozilla), *Garrapetostia* (Agilu), *Gorritxoste* (Agilu), eta abarretan.

Goi- "alto, arriba" ideiarekin loturik daude *Goikoa* (Albaita, Zurbitu) eta *Goitia* (*Barangotia* / *Barrangoitia*, *Marrangoitia* (ez-painkariaren aldaketaz) (Pedruzo). Kasu batzutan *-goiti* osagala *-gotxi* bilaka daiteke "menor" esanahiaz, Aiaraldean gertatzen denez. *Be(h)e*, *be* / *pe* "de abajo, so" antonimoa dute, berriz, *Murube* (*Mudube*), *Rotabe* "cabe el molino" (Fuidio), *Sagarbe*, *Uribe* (*Oribe*) "cabe el poblado", *Arbe* "cabe la piedra" (Moskator), *Arbea*, *Ormabe* "cabe la pared", *Arroiabe*, *Ogapia*, *Aranbe* (Araiko), *Mugape*, *Usabia*, *Parranbia*, *Larrinbia* / *Rinbia*, *Reinbe* "cabe la era" (Lañu), eta abarretan. *Aspe* kasuan "cabe la roca, sopeña" kontzeptua ematen da (*Lespia*, *Espea* bere aldiak izaki). Aldi berean, *barrena* "de abajo, extremo inferior" delakoa *Alzabarrena* "aliso de abajo" (Lañu) kasuan. Aurretiko *-be*, *-pe* osagaien ordainak dira *so-* erromanikoa, eta bera agertzen da *Sorrundia*, *Somendi*, *Solarrein* "cabe la era" hibridoetan. *-Bera* "de abajo" noranzko deklinatiboa bide dago

Udabra *Udabera, *Mugabra* *Mugabera, *Basabra* tokizenetan (zeinetan gaztelaniar azentu azkarraren eraginez itzali dira tar-teko bokalak).

III.- Hidronimoak

Hidronimiarekin zerikusia duten tokizenetan *-ur* "agua", *iturri* "fuente" eta *madura/ padura* terminoak azaltzen dira, gehienik. *Ibai* "río" delakoak garadura tipiagoa du, eta presente dago *Ibatate* (Dordoniz), *Ibiate* (Marauri), *Buzibai* (Fuidio), *Bayas* (*Ibaias) (Morgas) delakoetan. Lat. *recare* jatorria duen erreka-k protetika galtzen du gehienetan (*Rekalde*, *La Reka*, *Rekabide* kasuetan, adibidez, erreka horrek "arroyo", "álveo de un río o arroyo" adierazten duela).

Bere euskal ordain arkalkoa *latsa* da, *Lasa* (Albaita, Grandival, Paritza) eta *Lasura* kasuetan (azken hau *lats* + *ura* osagalez). *Erreka*-ren ildokoa da *regatxo* "regato"-ren aldakia batzuetan, *regacharse* "formar pequeños charcos" ezaguna izaki Murtzian. Lagran-en ere bada *regacho* "canal estrecho para regar" (Lpz. Gereñu) delakoa, euskal formularen hurbiletik.

Ur "agua" islatzen da *Urbiaran* (Villa Tobera), *Urbina* (Trebiñu), *Sallurbi*, *Ubide* "Torre) kasuetan -eta *Ibia*, *Ibiza* (Mesantza) tokizenetan *ur*-ren aldaki den *i* arkaikoa, probableki). *Ur*-en garadura islatzen da hurrengoetan: *Usabel* "hondonada de agua" (*Isabel* trakesturaz, antza) (Zurbitu, Ozilla), *Uralde* (Araiko), *Uraga* (Doroñu), *Ugarzabal* (Imiruri), *Urgazia* (Orgazia) (Lañu), *Urate* (*Ulastre*) (Agilu, Marauri), *Orazandia* (*Urazandia, seguraski, *urez andik* "allende el agua" espresatuz), *Uratxita*, *Urabras* (*ura* + *bera* elementuetatik, seguraski), *Uarca* (*Oarka*) "depósito de agua", *Urtiaga* (Albaita), *Urtiana* (Obekuri), *Uruña* "lugar aguanoso" (Marauri).

Osin zaharraren aldaera erromanikoak *putzu*, *potxu*, *pozu* dira. Azken hau datza *Puchoba*, *Puchuba* (Ladrera), *Pozarrate*

(Ozana) kasuetan. *Txorroba* kasuak, bestalde, gazt. *chorro*-ren formula du, eta ildo berekoak dira *Txorrea*, *Txurrugutxi*, *Txorreta*, *Txorrotas*, *Txorrote* "cascada pequeña", "salto de agua" adieraziz.

Ubide-ren segidakoak lirateke, agian, "canal" adieraziz *Isunza* (Agilu), *Ismuza* (?), *Isusa* (Uzkio) *isun* "canal"-etik. Cfr. *Pedro de Zabala*, BAP IX, 256 or. *Iturri* "fuente" terminoak garadura berezia du Trebiñualdeko hidronimian ere. Gaztelania-ko *Fuentecica*, *Fuentefría*, *Fuente Salada* hidronimoen ondoan, aipatzekoak dira *Iturrate* (Ogeta), *Iturraran* "valle de la fuente" (Azkartza), *Iturritxu* (Axarte), *Iturrubea* (asimilazio beheranzkoaz), *Eskiturri*, *Lititurri*, *Maniturri*, *Pikiturri*, *Tallauturri*, *Sauturri*, *Zamauturri*, *Zamaturri*, *Lapiturri*, *Atxiturri* "fuente de la peña", *Basiturri* (eta, orobat, lehen bokala galdua duten *Turrustea*, *Turrizabala*, *Turrita* "fuentecita", *Turriverde* hibridoa, *Turburu* "manantial").

Azkenik, hidronimoetan sartzen dira *madura* / *padura* "terreno húmedo", "terreno pantanoso", "terreno llano a orillas de arroyos y ríos" delakoak lat. *paludem*-etik, hau da, *Artemadura* "terreno húmedo de encinas", *Madureta*, *Madurea* (eta *Badureta*, *Baduleta* aldakiak), *Saspadura* (Villa Tobera) (agian "terreno húmedo de sauces"), *Sartamadura* (Argote), *Paduria* (Caricedo, Imiruri).

IV.- Fitonimia (zuhaitzak, zuhaixkak, landareak)

Lehenik, euskal toponimia nagusian ohikoak diren *ametz*, *azkar*, *arte*, *zumel*, *aretx*, *sarats*, *urki*, *sagar*, *okaran*, *biku*, *ezki*, *gorosti*, *haltza*, *zumar* / *zugar*, *pago*, *intxaur* delakoak dira aipatzekoak. Eta, ondoren, *kuskulu*, *gindondo*, *ezkur* "bellota" eta "árbol" (arkaikoa) bezalakoak.

Tantaien eta zuhaitzen gunen den *baso* terminoa maiz azaltzen da (ipar eta ekialdeko oihan-aren ordeztu). *Basalde* (*Bajalde*), *Baxauri* (*Bajauri*), *Basabutxi*, *Basabia*, *Basiturri*, *Urtaba-*

so. Aratz "árbol podado"-k *Arastuia* (Albaita) eman du (eta *chirpial* erromanikoa ere bai). "Lugar espeso, espesura" espre-satzeko, berriz, *sarri* agitzen da, eta bere errotik datoz *Sarrikoaran* (Marauri), *Sarduia*, *Pitisarri* (Billa Tobera), *Sarributxi* (Ogeta), *Sarria* bezalakoak. *Sarrarte*, *Sarrate* delakoetan ere *sarri* bide dago -eta ez sagar-, Nives Sánchez-ek adieraziriko lritziaren aurka, op. c. 241).

IV a) Zuhaitzak eta fruta-arbolak

Ametz "quejigo, melojo" *Mezalde* (*Amezalde agian, lehen bokalaren erorketaz), *Amestuia* (Fuidio), *Ameztuia* (Baxauri) delakoetan. Bere familiakoa da *areitz / aretx* "roble" ezaguna *Aletxandi*, *Alitxandi* ($r < l$ disimilazioaz), *Aritxandi*, *Arestuia* (Saseta) kasuetakoa.

Arte "encina" gaztelaniar *Encinilla*, *Encinal*, *Encinabete* toponimoen ordaina da. *Artaza* (Saratsu), *Artiaso*, *Artemadura*, *Artimendi* (Obekuri), *Artazoste* "tras Artaza", *Artikuzila* delakoetan agertzen da.

Koskullo, *Kuzkullo* (Grandival) tokizenak lat. *cusculium*-era garamatza "coscojar, carrasquilla" espresatuz. Aizkibel-ek bere hiztegian *kuskullu*-ren hurrengo esangura dakar: "Especie de encina pequeña cuyas hojas son espinosas y en su corteza se forman dichos granos...". Hurbiletik *zumel* (Sanmartintzar) *zur-eta -bel* "oscuro" elementuetatik "carrasca, coscoja" (Azkue) adieraziz. Bere eratorri eta konposatuak *Zumelso* "coscojal", *Sumeltzu* aldakia (San Vicentejo), *Arzumel* (Taravero) dira. *Chaparro*, aldiz, arrotza da, hots, aurrelatinoa, nahiz terminoa euskararen esparruan ere *txapar* modura onartua den.

Azkar, *ezkar* "arce" sarritan ematen da Arabako toponimia orokorrean. Bere errotik datoz *Askarreko* (Axarte), *Askarrio* (Burgeta) -*askarro* arruntaren parekoa-, *Askartza / Azkartza*, *Askarzalabide* (*Arkarzarabide "camino hacia Azkartza"), *Eskarraran* (Armentia) "valle de arces", *Eskarralde*, *Eskarbete* (Agi-lu). Kontuan izatekoa da, orobat, *ihar* "arce de España" *Igarra*,

Igarro gisa katastroan ageri dena, eta jatorrian *ihar / igar* "seco, marchito" hitzaren ildokoa, antza.

Pago "haya"-ren arrastoa Trebiñualdeko toponimian murrizta da, *Faido* eta *Paguzabal* "haya ancha" urri diren kasueta-koak direla.

Intxaur "nuez, nogal" *Intxorta*, *Intxuerta* kasuetan (azken hau diptongazioaz *Intzaurta ordez, gaztelaniar *ue* diptongoaren eragina bide duela). *Isaustia* (Saseta) toponimoak ere hemengo erro bera bide du *Insaustia batetik "noceda" esanguraz (eta horretara bultzaten gaitu *-au* diptongoaren presentziak, ze *Isasi-oste delakoak ez luke aipaturiko diptongorik berean).

(H)altza "aliso" presente dago *Alzabarrena* "aliso de abajo" (Lañu), *Alzabastera* "rincón del aliso" delakoetan. *Alsarzia* (Albaita) kasuan, aldiz, egitiagoa da *artza-* "pedregal" (*Artzartia?*) *r < l* disimilazioaz.

Leizar, *lexar* "fresno" Ozillako *Litxarra* tokizenaren erroan datza (baina gaztelaniar *Fresneda*, *Fresno*, *Fraxinillas* (Argantzón, 1724) gaztelaniarrak ugariagoak dira).

Sagar "manzana, manzano" fitonimoak garadura du Trebiñualdeko toponimoetan. Honela, *Sagalzarra* (*Sagarzarra *r < l* disimilazioaz) (Dordoniz), *Sagarduia* (Albaita, Fuido, Imiruri...), *Sagartuieta* ("sagar- gehi -tui + -eta atzizki pilatuetatik), *Sagarraldia*, *Segarra* (*Sagarra) (San Vicentejo, Uzkio), *Sagarmin* "manzana silvestre o ácida", *Sagarbe*, *Sagarduri* (*Sagardui?*).

Araikoko *Sastikuralde* eta *Sastilatxi* toponimoetan, berriz, lehen osagaia *sa(g)asti* "manzanal" bide da.

9) *Ginda*, *okarana*, *bikua* fruta-arbolak. *Gindo*-tik *Gindalaran* (Zurbitu), *Gidalde* (*Gindale*, *Ginalde*) *-alde* "paraje, lado" osagaiaz-, *Gindeta* (Moraza, Taravero). "Ciruela" mendabaldeko euskaretan *okaran* da, eta bertatik *Okaranbe* (Imiruri), *Okarana* (Grandival), *Ukarana* (eta *Bokarana* protesizunaz). *Biku*, lat. *ficum* delakotik, *Pikuza* "higueral", *Pikutxa* (San Vicentejo, aldaki bustia), *Pikozabal* (Marauri), *Bikoaran* "valle de higos" (Marauri) kasuetan.

IVb) Zuhaixxak eta landareak

Ur "avellana" eta urritz, urretx "avellano" delakoetatik *Ur* (Zurbitu), *Urralde* (Saratsu), *Urretxu* (Meana), *Laurri* (La Urria ?) (Otxate), *Urrola*, *Urrarana*.

2) *Zara* "jaro" delakoa *Zarate* toponimo ezagunean.

3) Gaztelaniar *Mimbres*, *Mimbreras* delakoek *Mimenza* (lat. *vimem*) dute ordain (*Saseta*), eta, orobat, zume-tik *Zumaria*, *Zumabia* (*Zumabea) (Doroñu), *Zumabide* (Imiruri), *Zumeta* (Imiruri-Otxate), *Zumea* / *Zunberas* (Dordoniz).

Gardua, *Elorria*, *Ira*. *Gardu* "cardo" lat. *carduum*-etik *Garduza* (Imiruri, Otxate), *Gardunza* (Albaita), gaztelaniazko formula dela *Cardal* (Fuidio). Bestalde, Trebiñualdean ezaguna da *carduguera* hitza, bestetako *gardabera*, *gardanbera*-ren aldaki traketsa. Cfr. *Nieves Sánchez*, op.c. 130.

Elorri "espino"-tik, berriz, *Lorza* (**(E)lorza* (Albaita, Imiruri)-tza ugaltasunezko euskal atzizkiaz, eta, orobat, *Lorduia* *Elorduia-ren sinkopa (*La Orduya*, *Larduya* aldakiak ere ematen direla artikulu erromanikoaren nahasketaz).

5) *Isasia*, *otea*, *zamaka*, *galarra*. *Isasia*-ren oinarrian *isats* "retama" datza, nahiz semantikoki "retamal" esanhalaz gain, "jaro" ere adierazten duen. Bere ildotik *Isabia*, *Isabe* (Atxarte), *Isoste*. Bestalde, *Ota* "aullaga, argoma" dago *Otakaza* (Uzkio), *Otakal* kasuetan, *-ka* txikidurazko euskal atzizkia dela (eta *-al* *perritxikal*, *Osinal* delakoetan ere agitzen den atzizki gaztelaniarra). *Otabra* (Dordoniz) tokizenak, bere aldetik, *Otabera*-ren sinkopa du postonikoaren itzalketaz. *Zamaka* (Azkartza, Arrieta), berriz, "alfombra de grama, hierba rastrera que en otros sitios llaman grama" da, agian, euskal *zamar*-en ildotik. *Galar* "leño muerto en el árbol mismo" terminoak *Galarza* (Caricedo, Imiruri, Mesantza...) eta *Galarzika* eman ditu, azken hau *-ica* txikidurazko atzizki erromanikoaz; eta, orobat, *Galardeta* (Imiruri) eta *Galarga* (azkena bokal postonikoaren erorketaz).

V.- Komunikabideak

Beste eskualdetan bezala, *bide* (*bidi*, *biri*) terminoak hedadura bizia du, batez ere, herri batetik besterako tartearak eta norantzakoak adierazterakoan. Batzuetan, *-ra* deklinatiboaz (eta *-la* disimilaziodunaz) hornituak azaltzen dira toponimoak (*Askarzarabide* < *Askarzalabide*, *Vitoriabide* < *Vitorialabide* kasuen modura). *Bide* osagaia dute hurrengoek ere: *Faidobide*, *Faidubre* (*Faidubire), *Aguillobide*, *Urtatebidia*, *Frankudia* (*Frankubidia) *Frankubede*, *Vitorbide* (*Vitoriabide), *Uribiria*, *Moskatorbide*), *Villarbide*, *Billabidi*, *Nubide*, *Nubede*, *Kruzibidia*, *Anturbidi*, *Bidigutxi* "camino menor", *Arbiri*, *Iribiri*, *Gallibide*, *Olbide*, *Zumabide*, *Zumaida* (apofoniaz), *Arpidea* "camino de piedras", *Azpidia* "camino de rocas", *Repida*, *Repide* (*erret-*bide* "camino real"), *Bidarte*, *Uspidia*, *Biraza*. *Lindaurre* (Lañu), berriz, etor daiteke artikulu erromanikoaren deglutizioaz euskal *inda* "senda"-tik, eta *Ziorras* (Kutxu) *zi(d)or* "sendero"-tik. *Kalzarra* (Arrieta, Bustu...), bere aldetik, *calzada* erromanikoaren (*galtzara* euskaraz) aldaera da. Esan behar da XVII-XVIII mendetako *-bide* anitz XVIII-XIX. mendetako izendegietan gaztelaniazko *camino* (hots, *Camino de Fuidio*, *Camino de Aguillo*, *Camino de Franco* gisakoa) bilakatu zela, euskal hinkuntza zahararren ordezkatzear. Gaztelaniar *camino* eta *senda* delakoez gain, bada *carra* osagaia (*Carramolino*, *Carralafuente*, *Carraladrera* delakoa). *Cara* o "que mira hacia..." espresatzen duen aldaera horren ordaina euskal toponimian, orobat, *-begi* / *-pegi* (*Eguzkibegi*, *Izpegi* modukoa) izan ohi da.

VI.- Eraikuntzak

Zubi "puente" delakoa datza *Zuia* delakoan. *Zuia* Araban 1457 urtean, *Zuyate* (Imiruri, San Vicentejo), *Zuriarena*, *Arzubia* "puente de piedra" (Pedruzo, Zurbitu), *Marikuzubia*, *Kuzubia*, *Zuieta* (Caricedo), *Garanzuieta* (Saseta), *Zudiaga* (Doroñu)

(ezpainkaria hozkari bihurtuaz), *Zubiakotxe* (Uzkio), *Zubigote* (Grandival).

Orma "pared" lat. *formam*-etik *Ormabe*, *Ormatxa* (*Ormaetxe), *Ormarian* (Villa Tobera), *Ormazabe* (Pedruzo) toponimoetan. Bestalde, ugaltzen dira *tximisoa*, *tximisu*, *tximijoa* terminoak (aldaki berantena azkena dela txistukariaren belarizazioagatik). Toponimian *Tximijua* (San Vicentejo), *Tximijo* (Morgas), *Tximitxo* (Añastro) kasuetan; bere etimologia zimitz "fleje" gehi *-zu* (*-so*, *-jo* atzizkietatik) dator, "tejido de seto que hace las veces de barandado" espresatuz.

Torre agertzen da, bere aldetik, *Torroziaga* (Doroñu), *Torroziya*, *Torrigostia* (*Torrekoostea "paraje tras la torre"), *Torrigotxi* (Agilu) "torre menor" kasuetan (baina, batzuetan, *torri*, *turri* delako formulak (*i*)*turri* "fuente"-ren segidakoak ere izan daitezke).

Capannam maillegu latinoak presentzia garbia du *Kapanaldea* (Saseta) kasuan, eta *Kanpalandea* eta *Kanpalandia* ere erro berekoak dira, nahiz *campa*-rekin nahastekatu.

Etxe "casa", azkenik, *Txabarria* (Moskator). *Etxabia* (Albaita), *Uraletxe*, *Buraletxe*, *Ormaetxe* (Kutxo), *Exabide*, *Itxabia* (Dordoniz), *Txartia* (Torre) toponimoetan agitzen da. Ikusten denez, *etxe* osagaiak maiz galtzen du hasierako bokala.

VII.- Nekazal kulturako tokizenak

Lanbarri (San Matin Galvaringoa) eta *Lanbarris lan*- "trabajo", "cultivo" eta *-barri* "nuevo" elementuetatik. Solo mendebaleko aldakia da lat. *solum*-en eratorri erromanikotik. *Solandi*, *Orisolo* (Fuidio), *Lañosolo*, *Batxisolo*, *Botosolo*, *Arransolo* (Villa Tobera), *Argotesolo*, *Abaisolo*, *Amasolo* (Obekuri), *Gramasolo* tokizenetan nabarmen da.

Erein "sembrar" aditzetik dator, berriz, *Erenza* (Argote) "sembradio" -za ugaltasunezko atzizkiak).

Ortueta, Ortondo (Saratsu), *Oturbura* (Otxate) (*Ortuburuatik* metatesiaz) lat. *hortum*-en errokoak dira. *Oturba*, antza, *Ortuburua baten sinkopa trakestua da.

Ardantza "viñedo" *Ardanzuri* (Armentia, Pedruzo), *Ardanza* (Baxauri, Doroñu) delakoetan burutu da *-Viñuelas, Viñas* erromanikoen ondoan.

Gainera, Galtxurika, Galtxuria gari < *gal* "trigo" eta *-zuri / txuri* "blanco" osagaietatik ematen dira, eta, agian, *Garipochas* hibridoan osagai bera gertatzen da, hots, *gari* "trigo" delakoa.

Larrein / *larrain-ek, jatorrian *larra-* eta *-(g)ain* osagaietatik, "era" adierazten du. Gehienetan, arabar toponimian *La Rein, La Rin* (eta *Rain, Rin* sollak) lat. *ferrago / ferraginem*-en erroa duen *herrén / herrán* gaztelaniarra datza. Gaztelako *harrein, herrañes* delakoak ezagunak dira, eta Errioxan *herrén* arkaikoa. *Herrén* hori "sitio en que se siembra" (DRAE) da, eta, hurbilagoetik "heredad cercada sita cerca del pueblo". L. Gereñu-k, bere aldetik, "*herrán* "heredad al lado de la casa", "*rain*, pieza o heredad inmediata a la casa" esanahiak dakartza. Beraz, batetik euskal jatorria duen *larrain / larrein* "era, plazoleta" dugu, eta bestetik *herrén / herrán* gaztelaniarra.

Trebiñualdean hurrengoak azaltzen dira: *Larrindia* (Albaita), *Larrinbia* (Lañu, Otxate)(agian, *Larrainbea batetik "cabe la era" adieraziz), *Larreina* (Doroñu), *Larreniga* (Arrieta), *La Reinbe* (Marauri), *Las Reines* (Kutxu, Obekuri), *La Rina* (Baxauri), *Raigrande* hibridoa (Taravero), *Larrinza* (eta *Rinza*, seguraski, **larr(a)inza* batetik), *La Rein* (Agilu, Axarte, Azkartza, Kutxu, eta abar), *(La) Rei* (*La Rein) (Golernio, Uzkio). Bestalde, *Perran*-en ildotik *Parraran* (Doroñu), *Perranbia, Parranbia* (Ozilla, Ladrera). *Barranbia* delakoak goian adierazitako *herrén / herrán* erromanikoen errokoa dirudi *h* < *p* disimilazioaz (lat. *ficum* < *piku*, *fenilum* < *mihilu* kasuetakoaz).

VIII. Ekintza eta mineral desberdinei atxikitako toponimoak

Industriaren esparruan *Rotea* (Bustu), *Rotaldia*, *Rotalde* (Agilu, Azkartza), *Rotabin*, *Rotabe* (Fuidio), *Rotikoaran*, *Rotikaran* (Trebilnu) modukoak lat. *rotam*-ekin lotzen dira "molino" adieraziz, eta, oso maiz, euskarazko protetikarik gabe azaltzen dira. *Borun* / *burum* aldakiak > lat. *molinum*-etik, bestalde, azalpidea du *Borunbide*, *Burunbide* (Trebilnu) kasuetan (*Borunbide* ahanzi gabe).

Mina-ren segidakoak dira *Minasarra* (Azkartza), *Minbide* (Taravero) tokizenak, eta *Ikatza*-rena *ikaztobi* "carbonera" (eta Argoteko herrian *Gastobi* -obi "hoyo" formulaz lat. *foveam*-etik).

Gaztelaniar *La Calera*, *El Calero* ezagunek *Karobia* (Albaita, Pedruzo) ordaina dute, eta *karea* terminoak *Kariaran* (Albaita), *Karearan* (Fudio), *Karialde* (Trebilnu) tokizenak sortu ditu. *Gobela*-k, berriz, "cal viva" adierazten du *Gobela* (Agilu), *Gobeloste*, *Gobetoste* (Imiruri), *Gobeaurra* kasuetan.

Burdina-ri lotua dago, bere aldetik, *Buurdiniga* (Doroñu) gaztelaniar *Las Herrerías*-en ordaina. Hurbiletik datoz *ola* polise-mikoaz (ferrería, sel, cabaña...) *Olabari* (Imiruri), *Ollabari*, *Olate* (San Vicentejo), *Olaza* (Moskator), *Olbide*, *Olaisolo* (Obekuri) kasuetan. *Labea* (Ogeta) "lugar de hornos" ere bada.

Mineralen esparruan, oraindik, *buztina*, *area*, *legarra*, *tupa* terminoen andanakoak dira aipagarri. *Buztin* "arcilla" daukagu *Bustinko* (Azkartza), *Bustisari* (Caricedo), *Bustizabal*, *Bustina* (Grandival), *El Bustin*, *Austin* (Saseta), *Bustinza* "arcillal" (Grandival) kasuetan. *Area* latinismoak, bere aldetik, *Arenaga* (Paritza), *Balarea* (Val de Area?) eman ditu, eta *legarra* "grava, guija", "piedrecilla menuda" harrimotak *Legarda* (Marauri), *La Legarra* (San Vicentejo), *Legarzabe* (Saratsu), eta, probableki, *Las Lezas* (Franku), *Las Llazas* (Armentia).

Legarda toponimoan *-da* amaierak *-(e)ta* atzizkian du iturri probablea, dardarkari ostean, batzuetan, ozendura sortzen bal-

ta (Eibar < Eibargo kasuan bezala. *Tupa* delakoan (lat. *tupam*) bokalismo zaharra gordetzen da, gaztelaniako *toba* aldaeran ez bezala. *Tuberana* kasua *tupam*-etik dator, baina bokalismo berantaz beste *Tobia* (Agilu, Marauri), *Rondotoba*, *Tobakua* (Paritza), *Tobal*, *La Toba*, *Tobera* kasuetan bezala.

IX.- Fauna eta abeltzaintzari atxikitako toponimoak

Sail honetan faunarekin loturiko onomastika dugu. Abeltzaintzaren esparruan larreak eta belardiak sartzen dira. *Larre* "dehesa", "pastizal", "prado" maiz apofoniaz azaltzen da, eta bere ildokoak dira *Larrate* "entrada del pastizal" "(Moskator), *Larruntza* (Albaita), *Larrunbia*, *Zitalarra*, *Zitabarra* (agilñu), *Kortalarra* (Agilu), *Larratxe*, *Larratxi* (Agilu), *Larreluz* "dehesa larga" (Marauri), *Larraustri* (Bustu).

Saroe, *saroi* Morgasko *Sarona* toponimoan eman daiteke *saro(e)* gehi *ona* hipotetikoetatik (*saroe* "majada", "granja" dela (*sare* -red- eta *o(h)e* -lecho- elementuen pilaketatik).

Korta eromanikoak, lat. *cohortem*, "majada", "cuadra" "sel, terreno de un particular rodeado de monte comunal", "ejido" esanahiak ditu, eta, batzuetan, lehen kontsonantearen ozenduraz *gorta* bilakatu da. Bere segidakoak dira *Kortibutxi* "sel, majada menor" (eta, orobat, *Bortibutxi*, *Borzibutxi*, *Burzibutxi* (Arrieta), *Borzibutxo* aldakiak), *Kortalarra* (Arrieta), *Gortabe* (*Bortalarra* k < b disimilazioaz) (Arrieta), *Begorta* (Agilu).

Esi- "seto" osagaiaz, berriz, *Eskortea* (Paritza) "corral en el monte", "redil para ovejas", "puerta rústica" (Aezkoa, Nafarroa).

Fauna zehatzaren sailean aipatzekoak dira, bereziki, *otsoa* "lobo"-rekin zerikusia duten *Otxate* "portillo del lobo" herria, *Osagabiā*, *Osaran* "valle del lobo", *Osarrate* "portillo del lobo" tokizenak. *Pistia* "alimaña" lat. *bestiam*-en ondorioa da asimilazioaz *Pistiaran* (Mararuri) kasuan. Orobat, *Mingorrandia* (Paritza) "mingor "becada" eta *andia* "grande" elementuetatik), *Arran-*

zeta, agian, *arrano* "águila" terminotik (baina ez da guztiz ziu-
rra, ze *Aranzeta "espinal" -eta *Ardanzeta "viñedo"-ren trakes-
turak ere kontuan izatekoak dira).

X.- Izen berezi eta hagianimoekin loturiko tokizenak

Bai toponimian nagusian, bai tipian, izen bereziek garrantzi
handia dute, batez ere, hagianimiarekin loturiko onomastikan.
Izen berezitan aipatzekoak dira *Martin*, *Matxin*, *Juan*, *Juanes*,
Mari, *Migel*, *Pedro*, *Lope*, *Eneko*, *Sanso* gisakoak.

Ildo horretakoak dira *Migeleta* (San Esteban), *Nikolaspe*
(Saratsu), *Nikiturri*, *Nekoaran*, *Nikoaran* (Uzkio) "valle de
Eneko" (biak ertaroan hain ezaguna zen (E)neko izenetik), *Lo-
pegi* (Arrieta, Doroñu, Golernio), *Ansoleta*, *Sansasulo* (Moska-
tor), *Sansogarai* (Fuidio), *Sansiturri* (Villa Tobera), *Juan Zabalza*,
Juandarmendiz (Trobiñu), *Matizabal* (Lañu, Ogeta), *Martika-
lekua* (Lañu), *Matxilarrena* (Paritza) (*Matxi la Reina* trakesturaz).
Mari izenetik datozenek ugaltasun berezia dute, bestetako *Ma-
rixalar*, *Marigorta* onomastikoen ildotik (batzuetan, *Mari* mitolo-
gikoa ez dela baztertzekoa). Jatorri hori dute *Marizabal* (Moska-
tor), *Marineta* (Ogeta), *Maridiaz* (Franku), *Marikokua* (Lañu),
Mariaran "valle de Mari" (Doroñu, Imiruri), *Marikuzubia* (Azkart-
za), *Mariogeta* (Saseta) delakoek.

Hagianimiak ere bere itzala du, Euskal Herriko onomastika
orokorrean bezala. Hain zuzen, toponimia nagusian ezagunak
dira *San Esteban*, *San Formerio*, *San Vicentejo*, *San Vicente*,
San Martin gisakoak, eta beraiekin *Sansolo* (San Zoilo), *San*
Roke, *San Kilez*, *Santirso*, *Santiuste*, *Santuste* (Doroño), *San-
totornil* (*San Saturnino*-ren erroitik), *San Migel*, *San Juan*, *San*
Mederi (*San Emeterio) (Ladre-Ozilla), *San Mames*, eta abar.
Santa izenlaguna dute, berriz, ondoroengoen: *Santa Ageda*,
Santa Katalina, *Santa Koloma*, *Santa Luzia*, *Santa Leokadia*,
Santillana (*Santa Juliana), *Santa Marina* Gainera, badira lati-
neko *domine*) / *done* (santo) delakoaz hornituak, *Donariz*

(Axarte) (*Donna Feli(ze)*) batetik, eta *Donamarti* (San Martin) (*Dolamarti* disimilazioz) bestetik).

Erljioaren kontzeptuei atxikitakoen artean daude *gurutze* (*kurze*) "cruz" (batzuetan, komunikabideetako "cruce de camino" hutsa dela), *Kruzia* (Albaita), *Kruziaga* (Albaita), *Kruzizabala* (Saseta), *Kruzabal* (Paritza), *Korozia* (bokalismo erromanikoaz), *Kruzimendi*, *Kruzibidia*, *La Kurzea* (Obekuri), *Grozeta* (Villanueva de Oca), *Gurruzkarrate* (Sanmartintzar) "portillo de la cruz". Orobat, aipatzekoak dira *elexa / eleja* "iglesia"-ren ildotik *Lejoste* "tras la iglesia" (Marauri, Ogeta), *Lejaran* "valle de la iglesia" (Bustu, Golernio), *Elejaldia* (Saseta), *La Zagurria* (Doroñu) (seguraski, aspaldiko (*E*)*lizagorria* "iglesia roja" ezagunetik (Nafarroan toponimo bera ematen dela). Ikusten denez, hagonimiak gararrantzia aparta du Trebiñuko konderriko onomastikan ere. Kontuan izatekoak dira, orobat, gaztelaniar deituraz hornituriko beste *Monasterio*, *Convento*, *Ermita*, *Iglesia* (*Tras la Iglesia*, *Junto a la Iglesia*, *Pieza la Iglesia*, *Sobre Iglesia*) modukoak.

XI.- Alderdi filologikoak

Sail honetan kontsideratzekoak dira ugaltasun eta tokizko euskal atzizkiak dituzten toponimoak, eta, orobat, toponimoe-tan kausitzen diren osakerazko kasuak. Trebiñualdeko lurretan euskara XVII. mende arte, gutxi gorabehera, bizirik iraun izanak toponimoen eratorpen-ahalmena argitan utzi digu. Lehenik, *-tegi*, *-za*, *-eta*, *-dui* gisako atzizkidun tokizenaik aipatuko ditugu; ondoren tokizenen elementu osatuak.

Atzizkiak

Ugaltasuna adieratzen duten *-aga*, *-eta*, *-di / dui*, *-zu* (*so,jo*), *-za* gisako atzizkiek, garadura nabaria dute Trebiñu konderriko onomastikan ere. *-Eta* atzizki latindarrak (lat. *ulmeta* < *zumarreta*, *fraxineta* < *lizarreta*, *buxeta* < *ezpeleta*) aberas-

tasun handia islatzen du. Orobat, *-aga* eta *-tegi* tokizko beste atzizkiek. Aipatzekoa da hemen euskal erro bati loturiko *-al* atziki erromanikoa (Arabian *Perrotxikal*, *Otakal* bezalakoetan agertzen dena).

-Tegi, -egi

Montegi, Zaballegi, Lantegi, Bellostegi, Lopetegi, Retegi.

-Di

Sagardia.

-Dui (doi)

Orduia, (E)Lorduia, Mendui, Sargarduia, Sarmentuia, Zarduia.

-Èta

Kazaneta, Larraketa, Paraleta, Gindeeta, Intxueta, Bialdapeta, Ubieta, Txurgineta, Uratxea, Zurreta, Legarda (*Lergar(e)ta), Galardeta, Badureta, Barrueta, Arbineta, Ansoleta, Aldapeta, Kuzarreta, Larrakieta, Urrutxita (Urrutxeta?), Raneta, Peñuketa, Txururieta.

-Aga

Zurriaga, Zudiaga, Zuzarraleta, Urkiaga, Galarraga, Atxiega, Atxaga, Buurduniga, Laziaga, Saminaga (*Sagarminaga), Arenaga, Turriaga (*Iturriaga), Torroziaga.

-Ola

Urrola, Rotola.

-Za

Larrinza, Eskuza, Galarza, Isunza, Legarza, Eskarza, Bustinza, Azkuza, Eskinza, Ranuza, Mimenza, Orkiza (Urkiza), Ubiza, Lorza (*Elorza).

-Zu (ju)

Urretxu, Tximiju, Zumelzu.

-So (jo)

Botruso, Tximijo.

-Txo, txu

Iturrutxu, Menditxo, Ardadutxo, Txarratxo.

-Tu

Zurbitu.

-Al

Perrotxikal, Garduntxal.

Atziki pilatuak

Garduietas, Sargatuieta (*Sagartuieta).

Toponimoen osakera

Izena + izena *Zumabide, Lakuzubia, Usabel, Kortalarra, Arrate, Arpidea Turraran, Basaran, Beroki (*Berotoki).*

Izena + izenondoa *Bizkarluz, Landaluzia, Solandi, Sagarmin, Orzuria, Uruzuria, Olabarri, Larrebalsa, Arantxipi, Barangoitia, Atazabal, Basabara (*Basabera), Mendigurria, Torrigotxi, Urzabala, Ripandi, Biributxi.*

Izena + atzikia *Atxaga, Atxiega, Urkiza, Azkarza, Arrieta, Artza, Iturrutxu, Arza, Larrinza.*

Izena + izena + izena *Olarrate.*

Izena + atzikia + pospositiboa *Arzoste.*

Izena + deklinatib. + izena *Larrikuaran, Marikuzubia, Restikulanda.*

Izena + pospositib. *Bulunbia, Parranbia, Mendibia, Oribe, Mendioste, Isoste, Lejoste, Lejaldia, Txartia (*Etxartia), Iturralde.*

Izen berezia + izen arrunta *Mariaran, Markizpidia, Matxinlarreina.*